

HARALD GILBERS ΣΚΟΤΕΙΝΟ ΒΕΡΟΛΙΝΟ GERMANIA

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΒΑΣΙΛΗΣ ΤΣΑΛΗΣ

ΒΡΑΒΕΙΟ
FRIEDRICH GLAUSER
PRIX HISTORIA 2016

ΜΕΤΟΙΧΜΙΟ

Κυριακή, 7 Μαΐου 1944

Ήρθαν να με πάρουν, πέρασε σαν αστραπή η σκέψη από το μυαλό του. Όταν η σκέψη σιγά σιγά κατακάθισε μέσα του και άρχισε να σκέφτεται τις συνέπειες, ο Οπενχάιμερ τυλίχτηκε ενστικτωδώς στο πάπλωμα. Όμως ήταν πολύ αργά. Ο απρόσκλητος επισκέπτης ήταν κιόλας στο δωμάτιό του. Λόγω της συσκότισης, από το παράθυρο δεν έμπαινε η παραμικρή ακτίνα φωτός στο στενόχωρο διαμέρισμα. Ο εισβολέας δεν ήταν άλλο από μια σκιά, που στεκόταν ακριβώς απέναντι από το κρεβάτι.

Μισοκοιμισμένος, άπλωσε το χέρι του προς τη σύζυγό του, όταν ξαφνικά ένιωσε την ένταση στο σώμα της Λίζας. Είχε ανακαθίσει και δεν τολμούσε ούτε να ανασάνει. Ωστόσο, έξω επικρατούσε ησυχία. Ο διαπεραστικός ήχος των σειρήνων δεν έσκιζε το σκοτάδι, οι κινητήρες των βομβαρδιστικών δεν δονούσαν τον αέρα, το απόμακρο κροτάλισμα των αντιαεροπορικών δεν ακουγόταν. Δεν ήταν λοιπόν ο συναγερμός που είχε τρομάξει τη Λίζα. Αρχικά ο Οπενχάιμερ στράφηκε με απορία προς τη γυναίκα του, μέχρι που αντιλήφθηκε και εκείνος τον ξένο, ο οποίος βρισκόταν πολύ κοντά στο κρεβάτι.

Η απροσδιόριστη μορφή στεκόταν εκεί ήσυχα, ανέπνεε κανονικά. Μια σπίθα χόρεψε στο σκοτάδι, κινήθηκε προς τα πάνω και μεταμορφώθηκε σε φλογάτη κηλίδα όταν ο εισβολέας ρούφηξε.

Από τη μεριά που δεν υπήρχε κάτι άλλο εκτός από το ζοφερό κενό του δωματίου τους ήρθε ο καπνός του τσιγάρου πάνω στον Οπενχάιμερ.

Ο ξένος δεν μπορούσε να είναι τίποτα άλλο παρά ένας άντρας της Γκεστάπο. Από την πείρα που είχε ο Οπενχάιμερ με τον βερολινέζικο υπόκοσμο ήξερε ότι κανένας φυσιολογικός διαρρήκτης δεν θα έμπαινε σε ένα εβραϊκό σπίτι* και ύστερα θα περίμενε, καπνίζοντας ανέμελα, ώσπου τα θύματά του να ξυπνήσουν και να τον αντιληφθούν. Τα ήξερε καλά ο Οπενχάιμερ τα πελατάκια του. Την εποχή που υπηρετούσε στην αστυνομία αυτό ήταν ένα ρητό που το επαναλάμβαναν τακτικά οι συνάδελφοί του. Κανένας κλέφτης δεν θα διακινδύνευε να μπει στο ραντάρ της Γκεστάπο για λίγες ψωροδεκάρες. Διότι οι άντρες της Γκεστάπο θεωρούσαν ότι ήταν αποκλειστικά δικό τους προνόμιο να χτυπούν και να ληστεύουν τους Εβραίους ενοίκους αυτών των σπιτιών. Αν και τους τελευταίους μήνες είχαν σταματήσει οι κατ' οίκον έρευνες, ο Οπενχάιμερ είχε πολύ έντονη την ανάμνηση. Στις επιχειρήσεις αυτές συμμετείχαν πολλοί άντρες της Γκεστάπο. Ήταν απολύτως φυσιολογικό να χτυπούν τους ενοίκους στο πρόσωπο, να τους φτύνουν και να τους λούζουν στις βρισιές. Όμως αυτός ο άνθρωπος είχε έρθει μόνος του, με κάθε μυστικότητα. Αυτό ήταν εξαιρετικά κακό σημάδι. Όταν οι άντρες της Γκεστάπο γάβγιζαν, ήξερες περί τίνος πρόκειται. Όμως όταν ήταν σιωπηλοί, όλα ήταν πιθανά.

Για μια ατέλειωτη στιγμή είχαν κοκαλώσει όλοι στις θέσεις τους, ο Οπενχάιμερ ακίνητος στο κρεβάτι του, η Λίζα δίπλα του

---

* Judenhaus: έτσι ονομάζονταν επισήμως, κατά τη διάρκεια του Τρίτου Ράιχ, τα οικήματα Εβραίων ιδιοκτητών, όπου, σε μικρό χώρο και κάτω από κακές συνθήκες, εξαναγκάζονταν να στεγάζονται γερμανοί πολίτες εβραϊκής καταγωγής, για να εξοικονομηθεί χώρος για τους καθαροράιμους Γερμανούς. (Σ.τ.Μ.)

και ο ξένος ακουμπισμένος στο κάσωμα της πόρτας. Ύστερα αντήχησε η φωνή του άντρα. «Το ξέρω ότι έχετε ξυπνήσει, Οπενχάιμερ. Ασφάλεια. Θα θέλατε να ντυθείτε σιγά σιγά και να με ακολουθήσετε;». Αν και είχε διατυπωθεί ως ερώτηση, ωστόσο ο τόνος ήταν ξεκάθαρος. Ο ομιλητής δεν ανεχόταν αντιρρήσεις.

Ο Οπενχάιμερ δεν τόλμησε να ανάψει το πορτατίφ. Νιώθοντας να δονείται εσωτερικά, σηκώθηκε και ψάρεψε τα ρούχα του από την πλάτη της καρέκλας. Δεν πέρασε καν από τον νου του να ρωτήσει τι γύρευε ένα όργανο της Ασφάλειας* εκεί. Μηχανικά διέσχισε την κουζίνα που μοιράζονταν με τους υπόλοιπους ενοίκους του εβραϊκού σπιτιού. Του προκαλούσε πάντα έκπληξη το πόσο πρόθυμος ήταν να υπακούσει όταν ένιωθε φοβισμένος, όταν ήξερε ότι το πεπρωμένο του ήταν σε ξένα χέρια. Για μια στιγμή σκέφτηκε τη Λίζα, που θα την άφηνε απροστάτευτη. Ωστόσο, ως επισήμως χαρακτηρισμένη Άρια, η θέση της δεν θα ήταν πολύ άσχημη αν τον σκότωναν. Ύστερα από αυτό θα ήταν ελεύθερη και όχι αποκλεισμένη από την κοινότητα, επειδή ήθελε σώνει και καλά να παντρευτεί έναν Εβραίο. Παρά τον έντονα θανάσιμο φόβο του, η σκέψη αυτή του πρόσφερε σχετική παρηγοριά.

Στο κλιμακοστάσιο έκαιγε το φως, και ο Οπενχάιμερ είδε τον ξένο πρώτη φορά. Η όψη του τον προσγείωσε ελαφρώς. Φορούσε γυαλιά και ήταν μάλλον κοντός. Ωστόσο, το χέρι του στη φουσκωμένη τσέπη του παλτού του μαρτυρούσε την ύπαρξη όπλου. Ο Οπενχάιμερ παραξενεύτηκε που κανένας από τους άλλους ενοίκους δεν είχε ξυπνήσει. Ούτε καν οι Σλέσινγκερ δεν γλιστρούσαν αθόρυβα στους διαδρόμους. Προφανώς, μόνο αυτόν είχαν βάλει στο μάτι.

Ο ασφαλίτης έριξε μια ματιά στη βαλίτσα που κουβαλούσε ο

---

* Ein Mann vom SD: ένα όργανο της Υπηρεσίας Ασφάλειας (Sicherheitsdienst). (Σ.τ.Μ.)

κρατούμενός του και ζάρωσε το μέτωπο. Ήταν μια ενστικτώδης κίνηση. Βγαίνοντας, ο Οπενχάιμερ είχε πάρει τη βαλίτσα που είχε πάντα έτοιμη για το αντιαεροπορικό καταφύγιο. Όλα τα σημαντικά υπάρχοντά του ήταν εκεί μέσα στοιβαγμένα, έτσι ώστε να τα έχει μαζί του εάν αναγκαζόταν, σε περίπτωση αεροπορικής επιδρομής, να καταφύγει στο υπόγειο. Στο Βερολίνο έβλεπες παντού τέτοιες βαλίτσες.

«Δεν θα τη χρειαστείτε» του είπε ο ασφαλίτης, και του έκανε νεύμα να την αφήσει πίσω. Ο Οπενχάιμερ γύρισε πίσω και άφησε τη βαλίτσα στη σκοτεινή κουζίνα.

Μπροστά από την εξώπορτα περίμεναν δύο οπλισμένοι άντρες των Ες Ες. Μόλις έσπρωξε ο ασφαλίτης τον Οπενχάιμερ στο πεζοδρόμιο, τέθηκαν σε κίνηση. Σύννεφα έκρυβαν τον νυχτερινό ουρανό. Το φεγγάρι πίσω τους δεν ήταν τίποτα παραπάνω από μια αχνή λάμψη, που καθρεφτιζόταν θαμπά στα ατσάλινα κράνη των Ες Ες. Ο Οπενχάιμερ ατένιζε με ανήσυχο, απλανές βλέμμα τις γκριζες πλάτες που κινούνταν συγχρονισμένα και ταυτόχρονα άκουγε τον μεταλλικό ήχο από τα τουφέκια τους. Τι μπορούσε να κάνει; Υπήρχε καμιά δυνατότητα να το σκάσει; Την ίδια στιγμή ο Οπενχάιμερ εγκατέλειψε αυτή τη σκέψη. Όσο είχε πίσω από την πλάτη του τον ασφαλίτη με το πιστόλι δεν μπορούσε να κάνει τίποτα.

Έφτασαν σε ένα αυτοκίνητο που είχε παρκάρει διακριτικά έναν δρόμο πιο κάτω. Η πίσω πόρτα άνοιξε και το σκοτάδι κατάπιε τον Οπενχάιμερ.

Τις τελευταίες μέρες επικρατούσε ασυνήθιστη ησυχία στο Βερολίνο. Ούτε αυτή τη νύχτα είχε σημάνει ο συναγερμός. Όμως όλοι ήξεραν ότι αυτή η ησυχία ήταν απατηλή. Κάποια στιγμή τα αεροπλάνα θα επέστρεφαν. Αναρίθμητες βόμβες είχαν καταστρέψει κτίρια και είχαν μετατρέψει την πρωτεύουσα του Ράιχ σ' έναν

κόσμο από μπάζα και στάχτη. Τα νέα κενά στις σειρές των κτιρίων σηματοδοτούσαν τις πρόσφατες απώλειες. Οι κάτοικοι της πόλης ήταν πια συνηθισμένοι στις διαρκείς αλλαγές. Ο ρυθμός ζωής στο Βερολίνο ήταν ανέκαθεν φρενήρης, ωστόσο, ακόμα κι έτσι, ο οικοδομικός οργανισμός που επικράτησε μετά την ανάληψη της εξουσίας από τον Χίτλερ ήταν πέρα από το συνηθισμένο μέτρο. Τα σημάδια ήταν παντού ορατά. Οι εθνικοσοσιαλιστές κυρίαρχοι ισοπέδωσαν τις ομορφότερες πλατείες του κέντρου για να τις μετατρέψουν σε πεδία παρελάσεων, μετατόπισαν μνημεία και σιντριβάνια, και μάλιστα με μια πραγματικά ηράκλεια προσπάθεια μετέφεραν τη Ζιγκεσζόιλε από το Ράιχσταγκ στο Τιεργκάρτεν, στην πλατεία Γκρόσε Στερν*.

Όταν ο Οπενχάιμερ, κατά τη διάρκεια της διαδρομής, έριξε μια ματιά από το πλαϊνό παράθυρο τινάχτηκε ξαφνιασμένος. Για μια στιγμή είχε την εντύπωση ότι ένα τρομαγμένο πρόσωπο του αντιγύρισε το βλέμμα. Όμως, παρατηρώντας προσεκτικότερα, κατάλαβε ότι το φως του φεγγαριού τού είχε κάνει φάρσα. Τα πεσμένα μάγουλα και τα χωμένα βαθιά μέσα στις κόγχες μάτια ανήκαν στον ίδιο τον Οπενχάιμερ. Όταν συνειδητοποίησε ότι τον είχε τρομάξει η εικόνα του δικού του προσώπου αισθάνθηκε ανόητος.

Έξω γλιστρούσε πλάι τους η πανύψηλη βάση της Ζιγκεσζόιλε. Ο άντρας των Ες Ες που ήταν στο τιμόνι έστριψε αριστερά, παίρνοντας τον Ανατολικό-Δυτικό Άξονα κατευθείαν προς το κέντρο της πόλης. Ύστερα από λίγο διέσχισαν την Πύλη του Βρανδεμβούργου. Ο Οπενχάιμερ, παρά το σκοτάδι, δεν αντιμετώπιζε καμιά δυσκολία στον προσανατολισμό. Ήξερε εδώ και το τελευταίο

---

* Αναφέρεται στο χρυσό άγαλμα της Νίκης (Siegessäule) το οποίο μεταφέρθηκε το 1938 στη θέση όπου βρίσκεται μέχρι σήμερα, στην πλατεία Grosse Stern στην περιοχή του Tiergarten. (Σ.τ.Μ.)

πετραδάκι και δεν χρειαζόταν να κοιτάξει έξω για να ξέρει ότι πάνω από το κεφάλι τους περνούσαν πέτρινα πουλιά που άπλωναν τις φτερούγες τους βαθιά μέσα στη νύχτα.

Ούντερ ντεν Λίντεν* λεγόταν η λεωφόρος που διέσχιζαν, όμως οι αρχιτέκτονες του Χίτλερ είχαν καταστήσει αυτό το όνομα, εδώ και πολλά χρόνια, κενό νοήματος. Δεν σκέφτηκαν κάτι καλύτερο από το να κόψουν τα μεγάλα δέντρα, ώστε να δημιουργήσουν χώρο για αναρίθμητες μαρμαρίνες στήλες, πάνω στις οποίες ήταν θronιασμένος ο αετός του Ράιχ. Οι νέες φυλές που φύτεψαν εκεί έδιναν, με το μικροσκοπικό τους μέγεθος, την εντύπωση ενός αποτυχημένου αστείου.

Ουρανομήκειες ιαχές ακούστηκαν εδώ όταν οι περιοχές που βρίσκονταν κάτω από τον έλεγχο της Κοινωνίας των Εθνών προσαρτήθηκαν και πάλι στο Γερμανικό Ράιχ, ακόμα μεγαλύτερη ευφορία επικράτησε όταν άρχισαν να ανακοινώνονται οι επιτυχίες στο μέτωπο και η Βέρμαχτ, περνώντας από τη μια νίκη στην άλλη, σάρωνε όλη την Ευρώπη.

Ωστόσο, οι θορυβώδεις επιδοκιμασίες άρχισαν να σβήνουν σταδιακά, όταν άρχισαν να πέφτουν οι βόμβες.

Και ύστερα ήρθε το Στάλινγκραντ.

Η συντριβή των στρατευμάτων στην αχανή ρωσική στέπα είχε χαλάσει τη γεύση της επιτυχίας και είχε υπονομεύσει έντονα την εμπιστοσύνη στην καλολαδωμένη γερμανική πολεμική μηχανή.

Όταν έλαμπε ο ήλιος, οι λευκές μαρμαρίνες στήλες του Χίτλερ φώτιζαν με τη λάμψη τους το κέντρο της πόλης, τη νύχτα όμως μεταμορφώνονταν κατά κάποιον τρομακτικό τρόπο σ' ένα δάσος σκιών μέσα στην έρημο από τα συντρίμια, την οποία διέσχιζε τώρα αγκομαχώντας το αυτοκίνητό τους.

---

* Unter den Linden (κάτω από τις φυλές), η κεντρική πλέον λεωφόρος του ενιαίου Βερολίνου, όπου και βρισκόταν η έδρα της Γκεστάπο. (Σ.τ.Μ.)

Ο οδηγός απέφυγε έναν πρόχειρα μπαλωμένο κρατήρα στο οδόστρωμα. Σκιαγμένες από τα φώτα των προβολέων, γκριζες σκιές με μάτια που σπινθήριζαν έτρεχαν να κρυφτούν. Αρουραίοι. Μεγάλοι πληθυσμοί από αυτά τα πλάσματα λούφαζαν στα ερείπια. Παρ' όλες τις καταστροφές, επανακτούσαν λίγο λίγο τον παλιό φυσικό τους χώρο.

Ο ασφαλίτης άνοιξε την πόρτα. Ο Οπενχάιμερ αντιλήφθηκε κάπως αόριστα ότι ακόμα ένα αυτοκίνητο στάθμευσε κοντά τους. Αρχε-τά μακριά πίσω τους στέκονταν στο σκοτάδι κάποιοι άντρες με φακούς.

«Κατεβείτε» διέταξε ο ασφαλίτης. Ο Οπενχάιμερ σηκώθηκε διστακτικά από τη θέση του. Κάποια στιγμή, στο σκοτάδι έχασε εντελώς τον προσανατολισμό του. Ο πανικός που είχε νιώσει στην αρχή έδωσε τη θέση του σε μια ακόμα μεγαλύτερη έκπληξη. Όταν διέσχισαν τον Σπρέε και αναγνώρισε στην απέναντι όχθη τα επιβλητικά κτίρια της AEG, ο Οπενχάιμερ κατάλαβε ότι βρίσκονταν στο προάστιο Ομπερσενεβάιντε. Οι εντυπωσιακές βιομηχανικές εγκαταστάσεις που καταλάμβαναν τη βόρεια όχθη του Σπρέε ήταν γνωστές σε κάθε Βερολινέζο, όμως, παρ' όλη τη φιλότιμη προσπάθεια που κατέβαλε, δεν μπορούσε να εξηγήσει τον λόγο για τον οποίο η κρατική ασφάλεια τον είχε κουβαλήσει εκεί μέσα στα μαύρα μεσάνυχτα.

Ο συνοδός του Οπενχάιμερ του έκανε νόημα να πάει προς την κατεύθυνση που τρεμόπαιζε η δέσμη φωτός. Στο μεταξύ είχε τραβήξει από την τσέπη του παλτού του το όπλο του και το έστρεψε στον Οπενχάιμερ. Εκείνος άρχισε να βαδίζει απρόθυμα.

Ο ασφαλίτης οδήγησε τον Οπενχάιμερ σε μια έκταση με γρασίδι, στο κέντρο της οποίας, πάνω σε γρανιτένια σκαλοπάτια, ακουμπούσε ένας πέτρινος κορμός. Το ημιτελές αυτό κούτσουρο αρχικά δεν φαινόταν να εξυπηρετεί κάποιον ιδιαίτερο σκοπό.

Ενδεχομένως ήταν τα αξιοθρήνητα απομεινάρια ενός μνημείου. Υπήρχαν πολλά τέτοια στο Βερολίνο. Τα περισσότερα ήταν πρόσφατα και παρέπεμπαν στη φρίκη του τελευταίου πολέμου. Τώρα, που οι παγκόσμιοι πόλεμοι έχουν αριθμηθεί, ξέρουμε ότι μιλάμε για τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο, ωστόσο, στη γλώσσα του λαού είχε επικρατήσει ο απλός πλην σαφής χαρακτηρισμός *Σκατοεποχή*. Επειδή σε ηρωικές εποχές όπως αυτή παρατηρείται πάντα έλλειψη κάθε είδους μετάλλου, μόλις ξέσπασε ο νέος ακόμα μεγαλύτερος πόλεμος αυτή η πηγή μετάλλου θεωρήθηκε πολύτιμη και μεταφέρθηκε αμέσως στο χυτήριο. Εκεί όπου κάποτε, δίχως αμφιβολία, υψωνόταν ένα γλυπτό, τώρα απλώς έχασκε το απόλυτο κενό.

Όμως εκείνο το πρωί υπήρχε εκεί και κάτι άλλο, που δεν ταίριαζε καθόλου σ' ένα μνημείο.

Ακριβώς πίσω από το βάθρο είχαν απλώσει πρόχειρα ένα μεγάλο σεντόνι πάνω στο έδαφος. Ο Οπενχάιμερ αναγνώρισε αμέσως το περίγραμμα που διαγραφόταν αποκάτω: μπροστά τους υπήρχε ένα ανθρώπινο σώμα.

Στο αδύνατο φως που έριχναν οι φακοί, ο Οπενχάιμερ μπόρεσε να διακρίνει καλύτερα και τα πρόσωπα των δύο αντρών που στέκονταν εκεί. Και οι δύο φορούσαν τις γκριζες στολές εκστρατείας των Ες Ες. Πίσω τους υψωνόταν ένα μεγάλο κτίριο, που πρέπει να ήταν εκκλησία.

Σκόρπιες φράσεις ακούγονταν στον ψυχρό πρωινό αέρα.

«Ωραία βρομοδουλειά» ψιθύρισε ο ένας από τους δύο κοιτάζοντας δύσθυμα το σκεπασμένο πτώμα στα πόδια του. «Νομίζετε ότι είναι συνετό να κουβαλήσετε ειδικά σ' αυτό το μέρος έναν *Εβραίο*;».

«Έχω τους λόγους μου, Γκρέτερ» είπε ο δεύτερος άντρας και άναψε ένα τσιγάρο.

«Μπορείτε να λέτε ό,τι θέλετε, Φόγκλερ. Εγώ το θεωρώ λά-

θος». Όταν αυτός που μιλούσε αντιλήφθηκε ότι πλησίαζε ο Οπενχάιμερ με τον συνοδό του βουβάθηκε αμήχανα.

Ο άλλος στράφηκε προς τους νεοφερμένους. «Α, μάλιστα, ήρθατε, Οπενχάιμερ».

Ο άντρας των Ες Ες που άκουγε στο όνομα Φόγκλερ έστρεψε το φως του φακού του πάνω τους. Η φωτεινή δέσμη πάγωσε για μια στιγμή πάνω στο κίτρινο άστρο του Δαβίδ στο πέτο του Οπενχάιμερ. Μια έκφραση αμφιβολίας πέρασε στιγμιαία από το πρόσωπο του Φόγκλερ, εξαφανίστηκε όμως αμέσως πίσω από την επιβεβλημένη αυτοπεποίθηση, την τόσο τυπική για τους άντρες της χιτλερικής ελίτ.

«Είμαι ο λοχαγός Φόγκλερ. Πριν από δύο ώρες βρέθηκε εδώ αυτό το πτώμα».

Ο Φόγκλερ πλησίασε το πτώμα. Αν και το πρόσωπο του άλλου ένστολου που άκουγε στο όνομα Γκρέτερ παρέμενε επιδεικτικά ανέκφραστο, εκείνος αναστέναξε με νόημα πριν τραβηχτεί πίσω το σεντόνι.

Όταν ο Οπενχάιμερ είδε τη δολοφονημένη γυναίκα ένιωσε εκείνο το παλιό γνώριμο τσίμπημα στα σωθικά του. Παρόλο που κατά τη διάρκεια της υπηρεσίας του στην αστυνομία είχε δει αρκετούς νεκρούς, ωστόσο δεν είχε αναισθητοποιηθεί σε τέτοιον βαθμό, ώστε το θέαμα ενός θύματος δολοφονίας να μην του προκαλεί καμιά συναισθηματική αντίδραση. Συγχρόνως ένιωσε μέσα του τα ανακλαστικά του επιθεωρητή της Δίωξης Εγκλήματος, ένιωσε πως το μυαλό του άρχισε να σκέπτεται με τον τρόπο που είχε συνηθίσει και έδωσε την εντολή στο βλέμμα του, παρά την αρχική αποστροφή, να κοιτάξει προσεκτικά.

«Πείτε μας τι βλέπετε» διέταξε ο λοχαγός Φόγκλερ.

Για το γεγονός ότι το σώμα της γυναίκας ήταν κατακρεουργημένο δεν υπήρχε καμιά αμφιβολία. Όταν είδε τις μπηγμένες στο χρώμα ατσάλινες σφήνες, που επισήμαιναν τη θέση που αρχικά

βρέθηκε το πτώμα, κατάλαβε ότι οι άνθρωποι της σήμανσης είχαν περάσει ήδη αποκεί για να διεκπεραιώσουν την προκαταρκτική έρευνα. Ο Οπενχάιμερ πλησίασε μηχανικά για να εξετάσει την περίπτωση μήπως κάποιες ενδείξεις είχαν διαφύγει της προσοχής των ειδικών, όμως ύστερα δίστασε.

Ξαφνικά του πέρασε από το μυαλό το ερώτημα τι δουλειά είχε αυτός εκεί. Είχε τεθεί εδώ και πολύ καιρό σε διαθεσιμότητα. Μετά την ανάληψη της εξουσίας από τον Χίτλερ τον είχαν απομακρύνει από την υπηρεσία του, αυτόν όπως και όλους τους άλλους Εβραίους. Στην Υπηρεσία Δίωξης Εγκλήματος δεν επιτρεπόταν επισήμως να πατήσει το πόδι του, ωστόσο τώρα στεκόταν μπροστά από μια νεκρή γυναίκα.

Έριξε ένα ανήσυχο βλέμμα στους παριστάμενους. Καταλήφθηκε από πανικό. Ήθελαν να του φορτώσουν έναν φόνο; Δεν θεωρούσε ότι η Ασφάλεια θα έχανε τον χρόνο της με τέτοιες περίπλοκες επινοήσεις. Ένας απλός λάκκος και μια σφαίρα στο κεφάλι του θα αρκούσαν για να εξαφανιστεί ο Οπενχάιμερ διά παντός από προσώπου γης. Γιατί αυτό το πρόσχημα;

«Δεν μπορείτε να μας δώσετε κάποιες ενδείξεις;» ρώτησε ο Φόγκλερ. «Με απογοητεύετε. Είχα εναποθέσει κάποιες ελπίδες πάνω σας». Του έδωσε τον φακό.

Ο Οπενχάιμερ τον πήρε διστακτικά. Ενδείξεις ήθελαν λοιπόν από αυτόν. Δεν είχε άλλη επιλογή από το να παίξει το παιχνίδι τους.

Στράφηκε προς το πτώμα συλλογισμένος. Άρχισε να μιλάει με τραχιά φωνή.

«Πρέπει να είναι πάνω κάτω είκοσι πέντε χρονών. Υπάρχουν ίχνη στραγγαλισμού στον λαιμό της. Ίσως αυτό να είναι και η αιτία του θανάτου».

Αυτό ήταν όλο κι όλο που ήθελαν ν' ακούσουν από εκείνον; Οι θολές εκφράσεις τους πρόδιδαν έλλειψη ενδιαφέροντος. Μόνο ο λοχαγός Φόγκλερ φαινόταν να καταβάλλει προσπάθεια να παρα-

κολουθήσει τα πορίσματα. Ο Οπενχάιμερ θέλησε να ψηλαφίσει το σώμα, ωστόσο συγκρατήθηκε και στράφηκε ερωτηματικά προς τον λοχαγό. «Μπορώ να την αγγίξω;».

«Κάντε ό,τι θεωρείτε απαραίτητο» απάντησε ο Φόγκλερ.

Άγγιξε προσεκτικά την κάτω σιαγόνα. Ήταν εξαιρετικά δύσκαμπτη. Οι μύες του χεριού, αντίθετα, ήταν σχετικά χαλαροί.

«Η νεκρική ακαμψία δεν είναι ακόμη ιδιαίτερα έντονη. Δεν έχει αρχίσει ακόμη σε κάποια σημεία στο πάνω μέρος του σώματος. Ο φόνος διαπράχθηκε σχετικά πρόσφατα. Υπολογίζω, πριν από περίπου έξι ώρες. Όμως μπορεί να κάνω και λάθος. Το κρύο καθυστερεί τη νεκρική ακαμψία. Οι γιατροί μπορούν να υπολογίσουν με μεγαλύτερη ακρίβεια. Οι καρποί έχουν κακώσεις. Πιθανότατα ήταν δεμένη».

Ο Οπενχάιμερ σηκώθηκε όρθιος, κοίταξε πάλι ολόκληρο το πτώμα. Το κάτω μέρος του σώματος της νεαρής γυναίκας ήταν τοποθετημένο ακριβώς απέναντι από τον πέτρινο κορμό του μνημείου, τα σκέλη της ήταν ανοιχτά στη στάση της ερωτικής πράξης. Η θέση του πτώματος πρόδιδε σχολαστική διευθέτηση. Ο δράστης είχε ξοδέψει πολλή ώρα για να τοποθετήσει το νεκρό σώμα κατ' αυτόν τον αισχρο τρόπο μπροστά στο μνημείο.

Ο Οπενχάιμερ είδε ξαφνικά ότι στο εσωτερικό του ενός μηρού υπήρχε μια μικρή ξεραμένη κηλίδα αίματος. Γονάτισε πλάι στο πτώμα για να εξακριβώσει την προέλευση του αίματος. Ο ασφαλίτης που τον είχε φέρει ως εδώ απέστρεψε το πρόσωπό του με φρίκη. Μήπως δεν ήθελε να δει πως ένας Εβραίος θα σήκωνε τη φούστα ενός θύματος δολοφονίας; Ο Οπενχάιμερ ήξερε ότι οι νεκροί δεν δείχνουν ευαισθησία στις αδιακρισίες κι έπιασε τη φούστα από το στρίφωμα.

Το θέαμα που αντίκρισε τον έκανε να τιναχτεί ακούσια πίσω. Την ίδια στιγμή αντιλήφθηκε τον λόγο της προηγούμενης αντίδρασης του ασφαλίτη.

«Τι συμβαίνει;».

Στην ερώτηση του Φόγκλερ ο Οπενχάιμερ αντέδρασε κουνώντας μόνο το κεφάλι, αν και ένιωσε το στομάχι του να δένεται κόμπος. Πήρε μια βαθιά ανάσα και αντέδρασε με τον τρόπο που το έκανε παλιότερα σε παρόμοιες καταστάσεις. Κατέπνιξε το αίσθημα αηδίας και προσπάθησε να ενεργήσει μεθοδικά.

Η γυναίκα δεν φορούσε εσώρουχα. Ο κόλπος της ήταν μια μεγάλη ανοιχτή πληγή.

«Εδώ υπάρχει ένας μεγάλος τραυματισμός. Τα γεννητικά όργανα έχουν ακρωτηριαστεί και, κατά πάσα πιθανότητα, εξαχθεί».

Όταν ο Οπενχάιμερ θεώρησε ότι είχε τελειώσει την αυτοψία σηκώθηκε όρθιος και τότε πρώτη φορά είδε πού βρισκόταν. Κάπου πάνω από το κεφάλι του θρόιζαν φύλλα. Ενώ οι μορφές των παρακείμενων σπιτιών άρχιζαν ήδη να διαγράφονται, το πτώμα ήταν ακόμμη τυλιγμένο στο σκοτάδι. Ο Οπενχάιμερ ταξινόμωσε στο μυαλό του τα δεδομένα, την ώρα που γύρω του η ζωή σιγά σιγά ξυπνούσε.

Δίχως να υποψιάζονται ότι εκεί δίπλα τους είχε διαπραχθεί μια φρικαλεότητα, οι γείτονες ήταν βυθισμένοι στον γλυκό ύπνο τους, που αυτό το βράδυ, έτσι για αλλαγή, δεν τον είχαν διακόψει οι σειρήνες του συναγερμού. Άλλοι πάλι είχαν ξυπνήσει από συνήθεια τόσο νωρίς, αν και σήμερα δεν έπρεπε να πάνε στη δουλειά τους, σέρνονταν μέχρι την τουαλέτα ή ετοίμαζαν το πρωινό τους. Τα πράγματα έπαιρναν τον συνηθισμένο τους δρόμο, όπως θα γινόταν οποιαδήποτε άλλη Κυριακή. Αν και πίσω από τα συσκοτισμένα παράθυρα δεν μπορούσες να δεις τίποτα, ο Οπενχάιμερ ένιωθε καθαρά πως οι περίοικοι άρχιζαν να κινούνται. Σε σχετικά μικρή απόσταση ακούστηκε το μούγκρισμα του πρώτου οχήματος, όμως ο θόρυβος πνίγηκε ανάμεσα στις προσόψεις των σπιτιών. Δεν θ' αργούσε η στιγμή που το ποίμνιο θα άρχιζε να τραβάει προς την πρωινή λειτουργία. Και για να φτάσουν στην εκκλησία θα περνούσαν ακριβώς από αυτό εδώ το μέρος.

«Και ποιο είναι το συμπέρασμά σας;».

Η φωνή του Φόγκλερ απέσπασε τον Οπενχάιμερ από τις σκέψεις του. Στο μεταξύ είχαν φανεί δυο άντρες ακόμα με ένα τσίγκινο φορείο για να απομακρύνουν το πτώμα. Οι άλλοι σκάλιζαν ανήσυχοι το χώμα με τις μύτες των παπουτσιών τους. Μόνο ο Φόγκλερ στεκόταν ασάλευτος και κάρφωνε με το βλέμμα του τον Οπενχάιμερ. Αυτός ψιθύριζε αμήχανος. Η πολύχρονη πείρα του τον βοήθησε να μη δείξει ότι είναι εντελώς στο σκοτάδι και συνόψισε τις παρατηρήσεις του με σύντομες φράσεις.

«Εκ πρώτης όψεως, θα έλεγα ότι ο φόνος δεν διαπράχθηκε εδώ. Δεν υπάρχει σχεδόν καθόλου αίμα εδώ γύρω. Μόνο στο κάτω μέρος της φούστας υπάρχουν λίγες κηλίδες, κατά τα άλλα μόνο γύρω από την πληγή, κι αυτό είναι όλο κι όλο. Καθόλου αίμα στο χώμα, κανένα ίχνος αίματος εδώ γύρω, πουθενά, τη σκότωσαν αλλού κι ύστερα τη μετέφεραν εδώ. Τον τρόπο με τον οποίο έχει τοποθετηθεί εδώ το πτώμα δεν τον έχω ξαναδεί. Το θεωρώ απίθανο να οφείλεται σε καθαρή σύμπτωση. Πρόκειται για δημόσιο χώρο. Ο κίνδυνος να σε αντιληφθούν είναι μεγάλος. Όχι, κύριοι, ο άνθρωπος που είναι υπεύθυνος γι' αυτό εδώ ενήργησε βάσει σχεδίου. Και το εκτέλεσε μέχρι την τελευταία λεπτομέρειά του. Με επιτυχία, αλλιώς κάποιος θα τον είχε αντιληφθεί. Αυτό μας οδηγεί μόνο σε ένα συμπέρασμα: Ένας αδιανόητα αδίστακτος άνθρωπος έχει κάνει αυτή την πράξη. Μόνο κάποιος με κτηνώδη ένστικτα μπορεί να ακρωτηριάσει ένα πτώμα με τέτοιον φρικτό τρόπο και να το εκθέσει κιόλας σε δημόσια θέα. Η σύλληψη του δράστη δεν θα είναι εύκολη υπόθεση».

Η σειρήνα ούρλιαζε μακρόσυρτα. Αυτό σήμαινε μέγιστο επίπεδο συναγερμού. Ο Οπενχάιμερ βάδιζε μηχανικά, τα εχθρικά βομβαρδιστικά που κατευθύνονταν προς την πόλη δεν τον απασχολούσαν σχεδόν καθόλου.

Όταν έδωσε την εκτίμησή του για την υπόθεση της δολοφονίας στο Ομπερσενεβάιντε τον έφεραν με το αυτοκίνητο πίσω στην πόλη. Κανέναν δεν είχε μπει στον κόπο να δώσει την παραμικρή εξήγηση στον Οπενχάιμερ για την κατάσταση στην οποία είχε εμπλακεί. Όταν ακούστηκαν οι προειδοποιητικές σειρήνες, ο ασφαλίτης τον κατέβασε στη Χανζαμπρίκε και έγινε καπνός με το αυτοκίνητο. Αυτό δεν ήταν και τόσο τραγικό, καθώς το εβραϊκό σπίτι δεν απείχε από εκείνο το σημείο παρά λίγες εκατοντάδες μέτρα.

Φυσιολογικά, ύστερα από τη μακριά νύχτα θα έπρεπε να είναι κουρασμένος, όμως το μυαλό του Οπενχάιμερ δούλευε σε υψηλές στροφές. Οι εικόνες δεν έφευγαν από τον νου του.

Όσο πλησίαζε προς το σπίτι του προσπαθούσε να κάνει υποθέσεις για το ποιόν των αντρών που τον περίμεναν στο σημείο όπου είχε βρεθεί το πτώμα. Οι άντρες των Ες Ες φορούσαν πανομοιότυπες στολές, μπορούσε λοιπόν να υποθέσει ότι και οι δύο ήταν λοχαγοί. Ποια σχέση είχαν όμως τα Ες Ες με αυτή την περίπτωση φόνου δεν μπορούσε να το πει.

Αντίθετα με τους δύο λοχαγούς, ο συνοδός του από την Υπηρεσία Ασφάλειας είχε περισσότερους λόγους να βρίσκεται στον τόπο του εγκλήματος. Σε περιπτώσεις σοβαρών αδικημάτων τα όργανα της Ασφάλειας έσπευδαν επιτόπου. Ωστόσο, ο οργανισμός αυτός αρχικά δεν είχε καμιά σχέση με την Υπηρεσία Δίωξης Κοινού Εγκλήματος. Στην αρχή η υπηρεσία ασφάλειας του ηγέτη του Ράιχ, τα Ες Ες, δεν ήταν τίποτα άλλο από την εσωτερική υπηρεσία πληροφοριών του εθνικοσοσιαλιστικού κόμματος, ωστόσο μετά την ανάληψη της εξουσίας από τον Χίτλερ τα όρια ανάμεσα στο γερμανικό κράτος και τον κομματικό μηχανισμό των εθνικοσοσιαλιστών έγιναν πολύ ρευστά. Στις οργανώσεις του εθνικοσοσιαλιστικού κόμματος άρχισαν να ανατίθενται περισσότερες αρμοδιότητες, κι έτσι ήταν απλώς ζήτημα χρόνου μέχρι να ενοποιη-

θούν η Ασφάλεια, η Γκεστάπο και η Υπηρεσία Δίωξης, υπό την αιγίδα της Κεντρικής Υπηρεσίας Ασφάλειας*. Εντωμεταξύ οι αστυνομικοί της Δίωξης δεν είχαν πια κανέναν λόγο και ήταν μόνο λακέδες, που μπορούσαν να επέμβουν αυτόνομα μόνο σε περιπτώσεις ασήμαντων παραβάσεων του νόμου. Τις περιπτώσεις σοβαρών εγκλημάτων τις αναλάμβαναν τα μέλη του κόμματος. Γιατί τότε μια περίπτωση έφτανε στην Ασφάλεια ή στην Γκεστάπο ήταν πολύ δύσκολο να γίνει κατανοητό, λόγω του γενικότερου διαγκωνισμού για την ανάληψη αρμοδιοτήτων που επικρατούσε ανάμεσα στους ξεχωριστούς κομματικούς οργανισμούς.

Ο Οπενχάιμερ ήταν σε τέτοιο βαθμό βυθισμένος στις σκέψεις του, ώστε δεν είχε αντιληφθεί τη νεκρική σιωπή που βάραινε σαν μολύβι γύρω του. Εκείνο το πρωί είχε συμβεί μέσα του μια μεταμόρφωση αποφασιστικής σημασίας: Ύστερα από πολύ καιρό είχε νιώσει και πάλι ένα αίσθημα ανεξαρτησίας. Για λίγο είχε γίνει και πάλι ο επιθεωρητής Οπενχάιμερ και όχι πια ο υπάλληλος, τον οποίο είχαν απολύσει από την υπηρεσία του λόγω της εβραϊκής καταγωγής του. Με άλλα λόγια, δεν ήταν πια το θύμα της χιτλερικής αυθαιρεσίας, αλλά ένας διώκτης και πάλι. Κι έτσι δεν γλίστρησησε αθόρυβα στον δρόμο, με το κεφάλι χωμένο στους ώμους, ως συνήθως, και το βλέμμα χαμηλωμένο, αλλά πέρασε το κατώφλι του εβραϊκού σπιτιού σαν να ήταν το πλέον αυτονόητο πράγμα του κόσμου το γεγονός ότι ζούσε εδώ.

Αφού, ούτως ή άλλως, είχε χτυπήσει ο συναγερμός, ο Οπενχάιμερ κατέβηκε τη σκάλα. Το υπόγειο είχε διαμορφωθεί, κακήν κακώς, από τους ενοίκους σε καταφύγιο. Δεν είχαν κι άλλη επιλογή, αφού στα μεγάλα υπέργεια καταφύγια με τους χοντρούς

---

* Reichssicherheitshauptamt – RSHA: Κεντρική Υπηρεσία Ασφάλειας. Οργανισμός που είχε επικεφαλής τον Χάινριχ Χίμερ, υπό τη διπλή ιδιότητα του αρχηγού της αστυνομίας και του αρχηγού των Ες Ες. (Σ.τ.Μ.)

τοίχους από μπετόν δεν επιτρεπόταν η είσοδος στους Εβραίους. Εξαιτίας των κάθετων δοκαριών, που είχαν σφηνώσει εκ των υστέρων στο υπόγειο, ο Οπενχάιμερ είχε πάντα την εντύπωση ότι εκεί κάτω έμοιαζε με στοά ορυχείου. Παρ' όλα τα μέτρα ασφάλειας, η μίζερη ξυλοροφή δεν πρόσφερε κανενός είδους προστασία στην περίπτωση που έπεφτε μια βόμβα στο κτίριο. Ουσιαστικά ήταν πιο συνετό να αναζητήσεις καταφύγιο στο ύπαιθρο, όπου ο κίνδυνος να θαφτείς ζωντανός κάτω από έναν σωρό μπάζα ήταν αισθητά μικρότερος. Στους ενοίκους των εβραϊκών σπιτιών δεν είχαν χορηγηθεί αντιασφυξιγόνες μάσκες, καθώς τους θεωρούσαν εν δυνάμει εχθρούς του κράτους, και επίσης τους είχε απαγορευτεί η κατοχή ραδιοφώνων, ώστε να μην υπάρχει καμιά δυνατότητα επικοινωνίας με τον έξω κόσμο.

Όταν μπήκε ο Οπενχάιμερ στο υπόγειο καταφύγιο, οι άλλοι ένοικοι του εβραϊκού σπιτιού ήταν ήδη εκεί μαζεμένοι: Το ζεύγος Μπέργκμαν, οι Σλέσινγκερ και ο δόκτωρ Κλάιν, ο οποίος είχε την ευθύνη του φαρμακείου και πάντα πρόχειρο, για περίπτωση έκτακτης ανάγκης, το ιατρικό του βαλιτσάκι. Ο γερο-Σλέσινγκερ έκλεισε το μάτι στον Οπενχάιμερ κάτω από το ατσάλινο κράνος του, ενθύμιο από τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο.

«Πήγε στο εργοστάσιο σήμερα η γυναίκα σας;» ρώτησε ο γέρος. «Δεν φάνηκε ακόμη».

Ο Οπενχάιμερ σάστισε. «Άλλο και τούτο πάλι! Δεν μου είπε τίποτα».

«Σας το είπα, έπρεπε να είχατε κοιτάξει, Σλέσινγκερ» μουρμούρισε ο δόκτωρ Κλάιν στη γωνιά του. Κατέβαλε προσπάθεια να ανασηκώσει το βαρύ του σώμα.

«Αφήστε το, γιατρέ» είπε ο Οπενχάιμερ. «Θα το φροντίσω εγώ».

Ο Οπενχάιμερ βρισκόταν στα μισά της τελευταίας σκάλας που οδηγούσε στο διαμέρισμά του, όταν κοκάλωσε. Γκάζι.

Κάτι δεν πήγαινε καλά εκεί πάνω. Ο Οπενχάιμερ ανέβηκε τρέχοντας τα τελευταία σκαλοπάτια και έπεσε με δύναμη πάνω στην πόρτα της κουζίνας.

Η μυρουδιά από το γκάζι τον χτύπησε στα ρουθούνια. Ένωσε ζαλάδα και έκανε ένα βήμα πίσω. Για κάποιον ανεξήγητο λόγο το παράθυρο της κουζίνας ήταν κλειστό. Η Λίζα φρόντιζε πάντα να το αφήνει ορθάνοιχτο σε κάθε αεροπορική επιδρομή, για να μη σπάσουν τα τζάμια από το ωστικό κύμα της έκρηξης.

Ο Οπενχάιμερ πήρε βαθιά ανάσα και όρμησε στην κουζίνα. Οι προσπάθειές του να ανοίξει το παράθυρο δεν είχαν επιτυχία. Ήταν πολύ αναστατωμένος. Δίχως να το πολυσκεφτεί, άρπαξε τον κουβά με την άμμο και έσπασε τα τζάμια.

Έβαλε το κεφάλι του στο άνοιγμα και ρούφηξε άπληστα αέρα. Μόλις που είχε γεμίσει τα πνευμόνια του οξυγόνο, όταν είδε ότι μία από τις εστίες της κουζίνας ήταν ανοιχτή. Ο βραστήρας του νερού ήταν πάνω, όμως κάποιος πρέπει να είχε ξεχάσει να ανάψει το γκάζι.

Με δυο μεγάλες δρασκελιές πήγε στην κουζίνα και έκλεισε το γκάζι. Δεν είχε προλάβει ν' ανοίξει την πόρτα στο δωμάτιό τους και είδε τη Λίζα. Ήταν ξαπλωμένη στο κρεβάτι, αναίσθητη, φορώντας όλα της τα ρούχα. Ο Οπενχάιμερ ξεχύθηκε προς το παράθυρο και το άνοιξε μ' ένα τράβηγμα.

Ψυχρός αέρας τον φύσηξε στο πρόσωπο. Την ίδια στιγμή άκουσε το μουγκρητό των ισχυρών κινητήρων πάνω από το σπίτι και το διαπεραστικό σφύριγμα που έκαναν οι βόμβες πέφτοντας.

Ήταν σαν να περνούσε αποπάνω ένα τρένο. Έξω μαινόταν εκκωφαντική κόλαση. Η μία έκρηξη πίσω από την άλλη. Ο Οπενχάιμερ μπορούσε να διακρίνει με γυμνό μάτι πώς συνωστίζονταν στον ουρανό τα περιγράμματα των αεροπλάνων κάτω από τα γκριζα σύννεφα. Όταν πετούσαν έτσι χαμηλά όπως τώρα ακόμα και τα αντιαεροπορικά πυροβόλα ήταν ανίσχυρα. Όμως ο Οπεν-

χάιμερ δεν είχε άλλα χρονικά περιθώρια ώστε να προλάβει να ανησυχήσει. Άρπαξε τη Λίζα κάτω από τις μασχάλες και την έσυρε στο παράθυρο. Εκτός εαυτού από τον τρόμο, άρχισε να τη χαστουκίζει.

Ξαφνικά, η Λίζα άνοιξε τα μάτια και πήρε βαθιά ανάσα. Ο Οπενχάιμερ την κρατούσε σταθερά, ένωσε το σώμα της να συσπάται, βγάζοντας από τα πνευμόνια της το γκάζι.

ΤΟ ΠΥΡΕΤΩΔΕΣ ΚΥΝΗΓΙ ΕΝΟΣ ΔΟΛΟΦΟΝΟΥ ΜΕΣΑ ΣΤΟΝ ΧΙΤΛΕΡΙΚΟ ΕΦΙΑΛΤΗ

Τον Μάιο του 1944, στο βομβαρδισμένο Βερολίνο, ο Εβραίος πρώην επιθεωρητής της δίωξης κοινού εγκλήματος Ρίχαρντ Οπενχάιμερ, ο οποίος είναι σε διαθεσιμότητα εξαιτίας των φυλετικών νόμων του Τρίτου Ράιχ, ανακαλείται στην υπηρεσία για να συμβάλει στην εξιχνίαση μιας σειράς φόνων, τα θύματα των οποίων είναι γυναίκες ελαφρών ηθών που σχετίζονται με διαφορετικούς τρόπους με το Εθνικοσοσιαλιστικό Κόμμα. Τα θύματα, τα οποία έχουν βασανιστεί και θανατωθεί με έναν συγκεκριμένο τρόπο, ανευρίσκονται τοποθετημένα τελετουργικά κοντά σε μνημεία πεσόντων του Πρώτου Παγκόσμιου Πολέμου.

Ο Οπενχάιμερ δίνει διμέτωπο αγώνα: από τη μια, παλεύει να εξιχνιάσει την υπόθεση, και από την άλλη, να σώσει την ίδια του τη ζωή, αφού γνωρίζει ότι μόλις τελειώσει με την υπόθεση θα είναι στο έλεος των Ες Ες...

**ΤΟ ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ ΤΗΣ ΤΡΙΛΟΓΙΑΣ *GERMANIA*
ΜΕ ΠΡΩΤΑΓΩΝΙΣΤΗ ΤΟΝ ΕΠΙΘΕΩΡΗΤΗ ΟΠΕΝΧΑΪΜΕΡ**

ISBN: 978-618-03-1259-1

9 786180 312591

ΒΟΗΘ. ΚΩΔ. 81259